

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-38>

УДК 330.341.1:338.246:658.0

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ІННОВАЦІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

STATE REGULATION OF THE INNOVATION MARKET IN UKRAINE AS A TOOL FOR STIMULATING THE INNOVATIVE ACTIVITIES OF ENTERPRISES

Демчук Сергій Валерійович

аспірант,

Львівський торговельно-економічний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9646-5790>**Demchuk Serhii**

Lviv University of Trade and Economics

Доведено, що довгострокові політичні цілі, наприклад, такі, як необхідність розвитку певного внутрішнього ринку або досягнення цілей стратегічного розвитку держави загалом – є причиною державного регулювання інновацій. Обґрунтовано оптимальну для застосування хронологію державного регулювання ринку інновацій. Виокремлено основні види регуляторного втручання в інноваційну діяльність підприємств. Визначено способи, якими регулювання може реагувати на провали ринку та інші політичні проблеми. Регулювання за певних обставин може бути потужним стимулом для інновацій і підприємництва, але іноді регулювання може перешкоджати інноваціям і справді перешкоджає цьому. Остаточний вплив регулювання на інновації є емпіричним, окремим питанням, і залежить від балансу між факторами, що стимулюють інновації, і витратами на відповідність, спричиненими регулюванням.

Ключові слова: ринок інновацій, високі технології, інноваційна діяльність підприємств, державне регулювання, інновації.

It is argued, that regulation is one of the activities, that governments can engage in and can have a profound impact on the level and direction of innovation both in specific sectors and in the economy as a whole. It was determined, that the most typical prerequisite for regulation, which becomes its main goal, is the existence of situations in which market forces alone do not lead to a socially optimal result. It has been proven that long-term political goals, such as the need to develop a certain domestic market or to achieve the goals of the strategic development of the state in general, are the reason for state regulation of innovations. The chronology of state regulation of the innovation market, which is optimal for application, is substantiated. The main types of regulatory intervention in innovative activities of enterprises are singled out. The ways in which regulation can respond to market failures and other political problems are identified. It has been argued that the interaction between regulation and innovation is complex, multifaceted and often ambiguous, so that assessing the impact of a particular piece of regulation on innovation is often an empirical matter on a case-by-case basis. Regulation can be a powerful driver of innovation and entrepreneurship under certain circumstances, but sometimes regulation can and does hinder innovation. The ultimate impact of regulation on innovation is an empirical, case-by-case matter, and depends on the balance between the factors that stimulate innovation and the compliance costs caused by regulation. Different types of regulation can be identified in terms of their impact on innovation. We suggest distinguishing between general rules, rules related to innovation, and laws specific to specific industries. Different types of regulatory approach can have different effects on innovation. Generally, tighter regulation can hinder innovation by reducing the attractiveness of participation in research, limiting avenues for commercialization, and creating a lock-in effect that forces the economy to suboptimal standards. It is argued that the current review of the fundamental principles will be a valuable opportunity to strengthen the analysis of the balance between the innovation-enhancing and innovation-restricting effects of the various policy alternatives carefully considered in each impact assessment.

Keywords: market of innovations, high technologies, innovative activity of enterprises, state regulation, innovations.

Постановка проблеми. Інноваційна діяльність в Україні є досить млявою. Можна навіть стверджувати про своєрідну «інноваційну надзвичайну ситуацію», причини якої часто описують відсутністю відповідної «екосистеми», в якій економічні, соціальні, інституційні та регуляторні чинники сприяли б підприємству. Тому потрібно шукати кращі та нові способи вдосконалення та інтенсифікації інновацій. Одним із методів інтенсифікації інновацій є державне стимулювання інноваційної діяльності за допомогою регуляторних підходів. При цьому спочатку слід розібратися, чи існує нормативне підґрунтя нашої держави спонукає або ж перешкоджає інноваційній діяльності суб'єктів господарської діяльності. Звичайно, кінцева мета аналізу полягає в тому, щоб допомогти політикам, законодавцям і зацікавленим сторонам розробити шляхи регулювання таким чином, щоб стимулювати, а не перешкоджати інноваціям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд наукової літератури про взаємозв'язок між інноваціями та регулюванням свідчить про те, що для того, щоб інновації відбулися, підприємці повинні мати бажання, можливість, мотивацію та здатність до інновацій; при цьому регулювання може впливати на всі три аспекти [2]. Узагальнюючи наукові підходи, можна визначити три основні виміри, які впливають на процес здійснення інноваційної діяльності [1–3]. Гнучкість – описує кількість можливих шляхів реалізації інновацій, доступних суб'єктам господарської діяльності. Інформація – вимірює, чи нормативне регулювання є досконалим і охоплює менш-більш повну інформацію на ринку. Жорсткість – вимірює ступінь нормативної інноваційної регуляторності, що накладаються на фірму, галузь чи ринок.

Іншим важливим фактором також є невизначеність щодо змісту та обсягу майбутніх політик, адже невизначеність політичного курсу неоднозначно впливає на інновації, хоча часто вектор політичного курсу держави прискорює вплив інноваційних аспектів самого регулювання, незалежно від того, чи буде врешті-решт нормативний документ прийнятий чи ні. Науковці в [4–6] дослідили, що основні взаємозв'язки та взаємодія між регулюванням та інноваціями є досить тісними і це було описано концептуальною моделлю для відображення взаємозв'язку між регулюванням та інноваціями. Суть цієї моделі полягає у взаємозв'язку, що починається з визначення мети політики та продовжується рішенням

про створення регуляторної нормативної бази (а не податків чи державних витрат). Основні форми втручання ґрунтуються на загальнодержавному регулюванні (у масштабах всієї економіки), в тому числі – інноваційні заходи та галузеве регулювання. Вони сприяють і можуть впливати як на сторону пропозиції, так і на сторону попиту інноваційної екосистеми. Вони також сприяють загальним факторам, які впливають на інновації, таким як рівень конкуренції, продуктивність, кваліфікація та інвестиції. Зміни в інноваційній екосистемі можуть, у свою чергу, вплинути на результати політики. Такі результати можуть призвести до потреби в додаткових політичних втручаннях, якщо політичні проблеми залишаться.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вчені Granieri M. та Renda A. дають таку характеристику інноваціям [1]: по-перше, це створення нових (або ефективний перерозподіл існуючих) ресурсів; по-друге, це те, що сприяє прогресу. До першого, онтологічного, елемента інновацій підходять максимально в широкому сенсі, залишаючи простір для створених користувачами інновацій, автоматизованих інновацій, промислових досліджень і розробок проектів, державних інвестицій тощо. Другий, телеологічний, елемент просто стверджує, що новий продукт слід вважати інновацією лише в тій мірі, в якій він сприяє суспільному добробуту у довгостроковій перспективі, не позбавляючи суспільство ресурсів, які могли б бути більш корисними при використанні їх в іншому місці.

Загалом, головними характеристиками інновацій є ефективність розподілу та прогрес. Інновації цілком можуть відбуватися як в ринкових процесах і продуктах, так і поза ринком, в тому числі серед кінцевих користувачів і без будь-якої потреби в дослідницькому процесі. Організація економічного співробітництва та розвитку розрізняє чотири типи інновацій: інновація продукту, інновація процесу, маркетингові інновації та організаційні інновації. Ще одна дуже важлива відмінність у економічній літературі полягає між руйнівними (або «радикальними») і поступовими (або «наступними») інноваціями. Останнє трапляється, коли фірми роблять відносно незначні вдосконалення існуючих продуктів і процесів, покращуючи вже існуючі атрибути, щоб відповідати мінімальним стандартам відповідності. Радикальні ж (або ще – проривні) інновації замінюють існуючі продукти або процеси, і зазвичай є більш ризикованими, але також більш вигідними в тому аспекті, коли

завдяки їм виробляють нові продукти або процеси. Процес (промислових) інновацій включає ланцюжок, що починається з прикладних досліджень і розробок, продовжується прототипуванням та розробкою, а завершується комерціалізацією [7; 8].

Отже, регулювання є одним із видів діяльності, якими можуть займатися уряди, задля здійснення глибокого впливу на рівень і напрямки інновацій як у конкретних секторах, так і в економіці в цілому.

Найтиповішою передумовою регулювання, яке і стає його основною метою, є існування ситуацій, у яких ринкові сили самі по собі не призводять до соціально оптимального результату. Ці випадки в економіці можна назвати «провалами ринку» тобто мова йде про випадки неправильного ринкового саморегулювання, падіння суспільних благ унаслідок зовнішніх ефектів та асиметричної або неповної інформації. Звісно, такі ринкові обвали – це не єдині ситуації, які спонукають уряди до регулювання. Серед інших можливих умов, які спонукають до державного регулювання, можуть бути помилки від попередніх рішень, тобто – коли існуючі правила дають неоптимальні результати. Також довгострокові політичні цілі, наприклад, такі як необхідність розвитку певного внутрішнього ринку або досягнення цілей стратегічного розвитку держави загалом – є причиною державного регулювання інновацій.

Вважаємо, що державне регулювання було б найефективнішим, якби проводилося за такою хронологією:

Етап визначення порядку денного регулювання. Протягом цього етапу готуються та ухвалюються основні підготовчі документи. Це можуть бути попередні правила, наприклад, обмежувальні, спонукальні, інші положення, які є обов'язковими, але все ще вимагають ухвалення подальших заходів із впровадження.

Законодавча фаза, яка передбачає ухвалення рішень і прийняття заходів вторинного законодавства у формі спеціальних директив чи регламентів або делегованих актів. Цей етап, як правило, може передбачати встановлення цілей, вимог чи обмежень, які можуть залишатися фіксованими або змінюватися протягом усього терміну дії правових норм. У випадку директив їх потрібно перенести в національне законодавство та впровадити. У деяких випадках, залежно від типу обраної регуляторної альтернативи, приватним організаціям, можливо, доведеться вжи-

вати заходів із впровадження у рамках угоди про спільне регулювання.

Етап відповідності: не є нормативним етапом, а скоріше стосується набору дій і поведінки, які повинні бути вжиті цільовими зацікавленими сторонами, коли їм потрібно дотримуватися певного набору правил. Такі різні типи регуляторних втручань можуть мати дуже значний вплив на інновації.

Етап забезпечення виконання стосується моніторингу дотримання правил. Найчастіше це передбачає залучення національних або місцевих адміністрацій, які проводять перевірки та можуть накладати санкції за невиконання. Крім того, цю фазу можна делегувати певним агентствам або навіть приватним особам залежно від типу обраного регуляторного підходу.

Регулювання може реагувати на провали ринку та інші політичні проблеми різними способами:

1. Регулювання через інформацію. Це дуже «легка» форма регулювання, яка має на меті вплинути на поведінку споживачів і компаній шляхом збільшення обсягу інформації, доступної на ринку.

2. Саморегулювання. Охоплює велику кількість практик, загальних правил, кодексів поведінки та добровільних угод, за якими економічні суб'єкти, соціальні гравці, громадські організації та організовані групи створюються на добровільній основі для регулювання та організації своєї діяльності. Саморегулювання може забезпечити більшу швидкість, оперативність і гнучкість, оскільки його можна встановити та змінити швидше, ніж законодавство; однак воно має бути відкритим і прозорим, оскільки може створити можливість для змови.

3. Стандартизація. Іншим підходом, який може стати альтернативою законодавству або частково замінити пряме регулювання, є посилення на європейські стандарти. Це вимагає залучення європейських організацій зі стандартизації та створює набагато більшу впевненість для компаній, оскільки все, що їм потрібно зробити, – це відповідати таким стандартам (продуктивності), щоб мати забезпечений доступ до всього внутрішнього ринку.

Ринкові інструменти впливають на поведінку учасників ринку, надаючи (негативні/позитивні) грошові стимули або гарантуючи деякі основні правила гри. Можливі альтернативні типи: 1) ринкові компенсації, які дозволяють виробникам вести переговори один з одним та агентами для забезпечення загальної відповідності, не обов'язково примушуючи

всіх виробників на одному рівні; 2) ринкові дозволи; 3) податки або збори; 4) правила власності та відповідальності; і 5) обмеження ціни та/або кількості (ліцензії, квоти тощо).

Розпорядчі нормативні дії. Це передбачає включення обов'язкових вимог до законодавства (постанов, директив чи рішень). Рекомендаціями щодо оцінки такого впливу можуть бути:

– Традиційна політика «командування та контролю». Вона визначає використання певних методів, технологій або дизайну. Перевагою є відносна легкість моніторингу та застосування. Недоліки полягають у тому, що вони, ймовірно, будуть менш економічно ефективними та не сприяють технологічним інноваціям або виходу за рамки стандартів.

– Вимоги, орієнтовані на продуктивність. Вони визначають необхідну продуктивність цільової групи (наприклад, певні допуски тощо). Вони не описують детально точні механізми, за допомогою яких досягається відповідність, а скоріше визначають критерії, яких необхідно дотримуватися для досягнення такої відповідності. Їм часто віддають перевагу перед інженерними чи проектними стандартами, оскільки вони підвищують гнучкість для досягнення бажаної продуктивності. Такі вимоги мають бути гнучкими, дозволяючи агрегування або взаємозалік між різними суб'єктами чи агентами навіть на регіональному чи національному рівні, за умови, що це негативно не впливає на загальний результат.

Взаємодія між регулюванням та інноваціями є складною, багатогранною та часто неоднозначною, так що оцінка впливу певної частини регулювання на інновації часто є емпіричною справою в кожному конкретному випадку. Таким чином, можемо обґрунтовано стверджувати: регулювання за певних обставин може бути потужним стимулом для інновацій і підприємництва, але іноді регулювання може перешкоджати інноваціям і справді перешкоджає цьому. Остаточний вплив регулювання на інновації є емпіричним, окремим питанням, і залежить від балансу між факторами, що стимулюють інновації, і витратами на відповідність, спричиненими регулюванням. Можна визначити різні типи регулювання

з точки зору їх впливу на інновації. Нами пропонується виокремлювати загальні правила, правила, що стосуються інновацій, і закони, що стосуються окремих галузей. Загальне регулювання впливає на загальне бізнес-середовище, створюючи відповідність будь-яким внутрішнім або зовнішнім вимогам або нормам (в тому числі – і адміністративний тягар), впливаючи таким чином на підвищення ризиковості в інноваційній діяльності. Правила щодо інновацій безпосередньо впливають на стимули до інновацій, зазвичай знижуючи вартість інновацій. Регіональне чи секторальне регулювання безпосередньо впливає на інновації таким чином, що залежить переважно від жорсткості, часу, гнучкості та невизначеності, породжених діючими правилами. Різні типи регуляторного підходу можуть по-різному впливати на інновації. Як правило, більш жорстке регулювання може перешкоджати інноваційній діяльності, зменшуючи привабливість участі в науково-дослідних роботах, обмежуючи способи комерціалізації та створюючи ефект блокування, який примушує економіку до неоптимальних стандартів.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Поточний перегляд фундаментальних принципів стане цінною можливістю для посилення аналізу балансу між ефектами, що сприяють інноваціям, і ефектами, що обмежують інновації, різних альтернативних варіантів політики, які ретельно розглядаються в кожній оцінці впливу. Поточна оцінка окремих частин законодавства повинна передбачати аналіз впливу на інновації. Нова версія нормативних актів може включати аналіз часових рамок, жорсткості, гнучкості та визначеності ефектів існуючих правил, щоб визначити потенційні шляхи удосконалення.

У подальших наукових дослідженнях планується проаналізувати можливості інноваційного розвитку малих та середніх підприємств в порівнянні з великими підприємствами, а також провести порівняльне дослідження щодо того, кому з визначених підприємств простіше переконувати потенційних інвесторів для розширення своєї інноваційної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Granieri, M., Renda A. (2012). *Innovation Law and Policy in the European Union*, Milan : Springer.
2. Ardagna S., Lusardi A. (2008). "Explaining International Differences in Entrepreneurship: The Role of Individual Characteristics and Regulatory Constraints", NBER Working Paper No. 14012, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA.

3. Bayoumi, T., Laxton D., Pesenti P. (2004). "Benefits and Spillovers of Greater Competition in Europe: A Macroeconomic Assessment", NBER Working Paper No. 10416, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA.
4. Ehrlich, E., Eisenach J., Leighton W. (2010). "The Impact of Regulation on Innovation and Choice in Wireless Communications", *Review of Network Economics*, Vol. 9, No. 1.
5. Fristch, O., Radaelli C., Schrefler L., Renda A. (2013), "Comparing the Content of Regulatory Impact Assessments in the UK and the EU", *Public Money and Management*. Vol. 33. No. 6. P. 445–452.
6. Манаєнко І. М., Кравець А. І. Фінансування інноваційної діяльності підприємств: українські реалії та досвід ЄС. *Економіка та управління підприємствами*. 2018. № 5. С. 109–115.
7. Лукашина М. В. Стратегічні напрями розвитку інноваційного підприємництва. *Економіка і прогнозування*. 2009. № 3. С. 86–98.
8. Костецький В., Примаченко І. Сучасні аспекти пошуку стимулів до інноваційної діяльності суб'єктів господарювання. *Світ фінансів*. 2020. № 2. С. 134–144.

REFERENCES:

1. Granieri, M., Renda A. (2012). *Innovation Law and Policy in the European Union*, Milan: Springer.
2. Ardagna S., Lusardi A. (2008). "Explaining International Differences in Entrepreneurship: The Role of Individual Characteristics and Regulatory Constraints", NBER Working Paper No. 14012, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA.
3. Bayoumi, T., Laxton D., Pesenti P. (2004). "Benefits and Spillovers of Greater Competition in Europe: A Macroeconomic Assessment", NBER Working Paper No. 10416, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA.
4. Ehrlich, E., Eisenach J., Leighton W. (2010). "The Impact of Regulation on Innovation and Choice in Wireless Communications", *Review of Network Economics*, vol. 9, no. 1.
5. Fristch, O., Radaelli C., Schrefler L., Renda A. (2013), "Comparing the Content of Regulatory Impact Assessments in the UK and the EU", *Public Money and Management*, vol. 33, no. 6, pp. 445–452.
6. Manayenko I. M., Kravets' A. I. (2018) Finansuvannya innovatsiyanoi diyal'nosti pidpryyemstv: ukraïns'ki realiyi ta dosvid YES [Financing innovative activities of enterprises: Ukrainian realities and EU experience]. *Ekonomika ta upravlinnya pidpryyemstvamy?* no. 5, pp. 109–115.
7. Lukashyna M. V. (2009) Stratehichni napryamy rozvytku innovatsiynoho pidpryyemnytstva [Strategic directions of development of innovative entrepreneurship]. *Ekonomika i prohnozuvannya*, no. 3, pp. 86–98.
8. Kostets'kyi V., Prymachenko I. (2020). Suchasni aspekty poshuku stymuliv do innovatsiyanoi diyal'nosti sub'yektiv hospodaryuvannya [Modern aspects of the search for incentives for innovative activity of business entities]. *Svit finansiv*, no. 2, pp. 134–144.